

contaminació fonètica de *mata* ni *matar*, perquè la *l* hispano-aràbiga sonava quasi igual a la *r* i per tant la *r* pogué eliminar-se per dissimilació): per a la formació de la denominació romànica, veg. DECH III, 755a42-7 i n. 6.

Mata-set, mata-sogres, mata-soldats, V. matar Matasser, matassera, matatxi, matavell(e)s, matavinyes, V. matar

MATE, del cast. del Río de la Plata (DCEC).

Mategal, mateguer, V. mata

MATEIX, del llatí vulgar *METIPSE, -ĪPSA, combinació de IPSE 'el mateix, aquell mateix' amb -MET partícula que s'afegia als pronoms personals per reforçar-ne el sentit (*nosmet, egomet, semet*, 'nosaltres, jo, ell, en persona'); la forma catalana, que també es troba en una part dels parlars occitans (com a *meteïs* i detalls semblants), resulta d'una pronúncia *METIPSE que li donaven alguns, reduplicant la consonant per a èmfasi de la identitat. □ 1.ª doc: orígens.

En la forma *meteix* el tenim en dos docs. de princ. S. XIII: «de mi *meteix*» es llegeix clar en el pergamí original de la Capitulació del Castell de Llorenç (Noguera), any 1211, comprovat en la fotocòpia que en dona MiretS (*RBiblgrCat.* IV, 36); en un doc. conflentí, també de princ. S. XIII, on *nostres metex* sembla usat adverbialment en el sentit 'de nosaltres mateixos': «G. de Aniort albergà 15 bèsties --- e-l *metex* comte albergà ad Aquatepida, al emparar de So ab sa meinada ---; P. de Beders, per manament de G. de Aniort, hac de nós 50 sols. per un homine nostre qui cremà 3 cortals *nostres metex*; al venir adés de Belvis B. Or hac de nós 60 sols. ---»: es tracta d'un capítol de greuges que presenten els homes d'Aiguatèbia per depredacions i extorsions de què han estat víctimes per part d'uns nobles veïns; Aiguatèbia és a l'Alt Conflent, Beders a l'Alta Cerdanya, Aniort i So ja són en una vall de l'Aude, però limítrofa del Capcir (PPujol, *DocVgUrg.*, 7.11, 7.15).

«--- Totes altres coses seants e movents poden ésser convertides e tornades en peccúnia constituta. Aylò *meteyx* s'és en totes altres renunciacions --- Costuma general és que tot hom se pot obligar ab carta pública deutor a altre --- aylò *meteyx* és en vendes e en donacions ---». *CostTort.* (IV, ix, § 4, Ol., p. 168). «De tot lligament de colpa absoltz: so és que fossen de lur poder *metex*, e francs, axí que anassen là on se vulrien», *VidesR*, 2v1: on tornem a observar *meteix* acompanyant i emfatitzant un pronom possessiu, com en el doc. d'Aiguatèbia. I *meteix*, amb -e-, és encara la forma que es troba quasi constantment en el ms. antic del *Llibre de les Dones* d'Eiximenis (*mateix* ja en el f° 27v2, fi).

Aviat, però, es va produir en aquest mot la dissimilació de les dues e-e en a-e, que és una tendència tan forta en català, i que veiem consumada en tants mots com *darrere* DE RETRO, *Micalet* < *Miquelet*, *alet* ELEC-

TUM, *FALLERA*, *BASSETJA*, *BARRET*, *BARREJAR*, *aquell*, *aquest* (ECCUM), *racer* etc.: «Cor nós havem satisfet al cors cuvinentment --- per altre menjar --- nós *matexs* no volem ésser occasió, a nós *matexs*, de malaltia o de mort», Llull (*Blanq.*, NCl. I, 99.6, i així generalment en Llull, *Blanq.* I, 62.11 etc.); *matex* comprovat en el ms. del *Sermó* de Cerverí (vv. 140, 142 etc.); *matexs* en doc. de 1277 (CaCandi, *MiscHi. Cal.* II, 314); *matex*, *VidesR*, 25r2; en docs. ross., Alart troba «per aquest for *metex*», a. 1284, «per aquel *meteyx* se-n torn» i «aqueles *metexes* causes» en un de 1304, però des de princ. del S. XIV *mateix* hi apareix quasi generalitzat (*InvLC*; *RLR* VII, 43-45; XXXII, 415 etc.).

El pronom d'identitat era en llatí IPSE, -A, -UM. Una partícula -MET era ben clàssica i d'ús freqüent per reforçar els pronoms «s'ajoute aux pronoms personnels pour mettre la personne en relief ou l'opposer à d'autres», «quelquefois aussi jointe aux adjectifs possessifs», Ernout-M. (s. v.) (com n'hem vist encara tendència amb *mateix* en els nostres textos del S. XIII). Amb els pronoms personals això és dels més grans clàssics: «Decet cariorum esse patriam nobis quam nosmet ipsos», Ciceró (*De finibus b. et m.* III, 64). Però Ernout-M. observen «souvent accompagné de *ipse*: *egomet ipse, semet ipsum*»; i també Juret (*Système de la Syntaxe Latine*, 1926) posà de relleu que «la tendance à employer *met* pour renforcer un *ipse*», ja s'observa des de Plaute, Ciceró etc. Ara bé, essent això tan repetit, era quasi inevitable que, en frases com la que he citat del gran orador, el poble tendís a analitzar-ho altrament, com *nos met-ipsos* = *nosaltres mateixos*. Fins i tot és possible que el *met* llatí comportés ja un matis d'identitat des dels orígens, i no sols d'èmfasi, car d'una banda la seva gènesi indoeuropea és obscura (Meillet no en fa més que escèptiques conjectures); i d'altra banda Pedersen (*Tocharisch*, 1941, p. 116) hi identificava el pronom *mattakē* del tocari A que defineix 'mateix' («selbst»), coincidència total amb el nostre mot, que almenys és ben curiosa.

L'aglutinació de MET amb IPSE, en tot cas, apareix consumada en totes les llengües romàniques; la major part d'elles ens mostren l'èmfasi encara multiplicat posant-hi un superlatiu vulgaríssim *ipsimus* (com el castellà ho ha fet de nou, creant avui *el mismísimo*), i d'aquest MET-IPSIMUS surten l'it. *medesimo*, francès *meesme* > *même*, port. *m(e)esmo*, castellà MISMO (DCEC/DECH). El català, però, junt amb la major part dels parlars occitans, s'ha mantingut fidel a la forma del llatí clàssic, sense fer més que consagrar l'anàlisi popular de *nos-met ipsos* com NOS METIPPOS. En llengua d'oc antiga això és també tan predominant que, si bé s'hi troben casos de *mezesme*, *meïsme*, i formes semblants, semblen haver estat confinades a una franja Nord i Nord-est, en contacte amb la llengua d'oïl.¹

Fora del català i la llengua d'oc, poca cosa ha quedat del simple MET-IPSE en altres llengües romàniques, car el sard *matessi*, per més que ja aparegui en un text